

تعیین چارچوب‌های روش‌شناختی تولید آمارهای جمعیتی مرتبط با اهداف توسعه پایدار

مجری

محمد شیری

همکاران

اشکان شباک

سید مهدی حسینی نژاد

نریمان یوسفی

پریسا بخشی

گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی

پاییز ۱۳۹۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کد شناسه: RP-9939

عنوان: تعیین چارچوب‌های روش‌شناختی تولید آمارهای جمعیتی مرتبط با اهداف توسعه پایدار

مجری: محمد شیری

همکاران: اشکان شباک، سید مهدی حسینی‌نژاد، نریمان یوسفی، پریسا بخشی

گروه پژوهشی: آمارهای اقتصادی

تاریخ انتشار: پاییز ۱۳۹۸

نوبت انتشار: اول

طراح جلد: ساناز مهندسی

صفحه‌آرا: نجمه ناظریان

❖ حق مالکیت معنوی این طرح پژوهشی متعلق به پژوهشکده‌ی آمار است و نقل مطالب فقط با ذکر مأخذ مجاز است.

تهران، خیابان دکتر فاطمی، خیابان باباطاهر، خیابان سرتیپ فکوری،

شماره‌ی ۱۴۵

۰۲۱ ۸۸۶۳۰۴۴۰ -۳

www.srtc.ac.ir

پیش‌گفتار

جمعیت و تحولات جمعیتی و حفظ تعادل آن با طبیعت و محیط زیست، همواره مورد توجه برنامه‌ریزان اقتصادی و اجتماعی و همچنین اندیشمندان حوزه علوم اجتماعی قرار داشته و در این رابطه نیز دیدگاه‌های مختلفی ارائه شده است. به‌طور کلی، کمیت، کیفیت و توزیع بهینه جمعیت در پهنه سرزمین و مهم‌تر از آن رشد متناسب جمعیت یکی از شاخص‌های تأثیرگذار در فرآیند توسعه پایدار است. این موضوع در اهداف توسعه پایدار سازمان ملل نیز مورد توجه زیادی قرار داشته است. به‌طوری‌که می‌توان اذعان نمود که ارتباط تنگاتنگی بین اهداف توسعه پایدار و تحولات جمعیتی در جوامع وجود دارد. لذا در مسیر دستیابی به اهداف توسعه پایدار، شناسایی شاخص‌های جمعیتی که از اعتبار و روایی بالایی برخوردار باشند از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هست. از سوی دیگر شناسایی شکاف‌های اطلاعاتی این شاخص‌ها و محدودیت‌های آماری مربوط به آن به‌منظور پیش‌گیری از ایجاد اختلال در شناخت و ارزیابی دقیق ابعاد جمعیتی اهداف توسعه پایدار نیز از اهمیت بالایی برخوردار است.

با توجه به اهمیت موضوع، پژوهشکده‌ی آمار با در نظر گرفتن رسالت خود در زمینه‌ی اجرای طرح‌های پژوهشی و با هدف مطالعه و بررسی شاخص‌های جمعیتی تأثیرگذار بر توسعه پایدار و شناسایی محدودیت‌های آماری آن‌ها، اجرای طرح پژوهشی مطالعه شاخص‌های جمعیتی اهداف توسعه پایدار و شناسایی شکاف‌های اطلاعاتی آن را در دستور کار خود قرار داده است.

این مطالعه در گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی و با همکاری آقای محمد شیری به‌عنوان مجری طرح و آقایان سید مهدی حسینی نژاد، نریمان یوسفی و خانم پریسا بخشی به‌عنوان همکاران اصلی طرح پژوهشی انجام شده است که از همکاری و زحمات آنان صمیمانه قدردانی و تشکر می‌شود. این پژوهش با مشارکت و حمایت‌های فنی و مالی صندوق جمعیت سازمان ملل متحد (UNFPA) انجام شده است که از همکاری آن سازمان نیز صمیمانه قدردانی و تشکر می‌شود. از خوانندگان محترم تقاضا می‌شود تا پیشنهاد و نظرات اصلاحی خود را در ارتباط با محتوای مجموعه حاضر، به گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی پژوهشکده آمار منعکس نمایند.

گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی

پژوهشکده‌ی آمار

فهرست مطالب

کلیات	
۱	
۱-۱-۱	مقدمه و طرح موضوع
۱-۲-۱	اهمیت و ضرورت اجرای طرح
۱-۳-۱	اهداف پژوهش
۱-۴-۱	روش پژوهش
اهداف توسعه پایدار، شاخص‌های جمعیتی و بروزرسانی شاخص‌ها	
۵	
۱-۲-۱	هدف اول: پایان دادن به فقر در تمامی اشکال آن و در هر نقطه‌ای
۱-۲-۲	هدف دوم: پایان دادن به گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی و تغذیه بهتر و ترویج کشاورزی پایدار
۱-۲-۳	هدف سوم: ایجاد زندگی سالم و ارتقاء رفاه پایدار برای همگان و در تمامی سنین
۱-۲-۴	هدف چهارم: فراهم‌سازی آموزش فراگیر و با کیفیت مساوی و ترویج فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر برای همگان
۱-۲-۵	هدف پنجم: دستیابی به برابری جنسیتی و توانمندسازی تمامی زنان و دختران
۱-۲-۶	هدف ششم: ایجاد دسترسی و مدیریت پایدار آب و بهداشت برای همگان
۱-۲-۷	هدف هفتم: ایجاد دسترسی به انرژی‌های پرداخت پذیر، مطمئن، پایدار و نوین برای همگان
۱-۲-۸	هدف هشتم: ترویج رشد اقتصادی مداوم، فراگیر و پایدار، اشتغال کامل و مولد و کار شایسته برای همگان
۱-۲-۹	هدف نهم: ایجاد زیر ساخت‌های مقاوم، ارتقای فرآیند صنعتی‌سازی فراگیر و پایدار و توجه به نوآوری
۱-۲-۱۰	هدف دهم: کاهش نابرابری در داخل و میان کشورها
۱-۲-۱۱	هدف یازدهم: ایجاد شهرها و شهرک‌های فرگیر، ایمن، تاب‌آور و پایدار امروزه بیش از نیمی از مردم جهان در شهرها زندگی می‌کنند. بر اساس پیش‌بینی‌های انجام شده تا سال ۲۰۳۰، ۶۰ درصد جمعیت جهان در مناطق شهری ساکن خواهند شد. علیرغم برنامه‌ریزی متعدد برای چالش‌های شهرنشینی، شهرها کارایی اقتصادی در بیشتر سطوح، همچون تأمین کالا، خدمات و حمل و نقل را ندارند. با برنامه‌ریزی صحیح و مدیریت هوشمند و آگاهانه، شهرها می‌توانند مکانی برای نوآوری و رشد و همچنین هدایت‌کنندگان توسعه پایدار باشند. از این‌رو توجه به ساخت شهرها و اقامتگاه‌های ایمن در آن‌ها با هدف ایجاد شهری ایمن و متناسب با توسعه پایدار از اهمیت بسزایی برخوردار است.
۱-۲-۱۲	اهداف دوازدهم تا پانزدهم توسعه پایدار

- ۱۳-۲- هدف شانزدهم: ترویج جوامع فراگیر و صلح آمیز با هدف توسعه پایدار، ایجاد دسترسی به عدالت برای همگان و تشکیل نهادهای مؤثر، پاسخگو و فراگیر در تمامی سطوح..... ۲۵
- ۱۴-۲- هدف هفدهم: تقویت ابزارهای اجرا و احیاء مشارکت جهانی با هدف توسعه پایدار ۲۵
- ۱-۳- آرمان اول (پایان دادن به فقر در تمامی اشکال آن و در هر نقطه‌ای) ۲۷
- ۲-۳- آرمان دوم (پایان دادن به گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی و تغذیه بهتر و ترویج کشاورزی پایدار) ۲۷
- ۳-۳- آرمان سوم (ایجاد زندگی سالم و ارتقاء رفاه پایدار برای همگان و در تمامی سنین) ۲۸
- ۴-۳- آرمان چهارم (فراهم‌سازی آموزش فراگیر و با کیفیت مساوی و ترویج فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر برای همگان) ۳۰
- ۵-۳- آرمان پنجم (دستیابی به برابری جنسیتی و توانمندسازی تمامی زنان و دختران) ۳۱
- ۶-۳- آرمان ششم (ایجاد دسترسی و مدیریت پایدار آب و بهداشت برای همگان) ۳۲
- ۷-۳- آرمان هفتم (ایجاد دسترسی به انرژی‌های پرداخت پذیر، مطمئن، پایدار و نوین برای همگان) ۳۲
- ۸-۳- آرمان هشتم (ترویج رشد اقتصادی مداوم، فراگیر و پایدار، اشتغال کامل و مولد و کار شایسته برای همگان) ۳۳
- ۹-۳- (آرمان نهم- ایجاد زیر ساخت‌های مقاوم، ارتقای فرآیند صنعتی‌سازی فراگیر و پایدار و توجه به نوآوری) ۳۴
- ۱۰-۳- آرمان دهم (کاهش نابرابری در داخل و میان کشورها) ۳۴
- ۱۱-۳- آرمان یازدهم (ایجاد شهرها و شهرک‌های فراگیر، ایمن، تاب‌آور و پایدار) ۳۴
- ۱۲-۳- آرمان شانزدهم (ترویج جوامع فراگیر و صلح آمیز با هدف توسعه پایدار، ایجاد دسترسی به عدالت برای همگان و تشکیل نهادهای مؤثر، پاسخگو و فراگیر در تمامی سطوح) ۳۵
- ۱۳-۳- آرمان هفدهم (تقویت ابزارهای اجرا و احیاء مشارکت جهانی با هدف توسعه پایدار) ۳۵

۳۷

شاخص‌های جایگزین، منابع اطلاعاتی آنها و اولویت‌بندی شاخص‌ها

۴۹

نتیجه‌گیری

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱-۱: تعداد اهداف فرعی و شاخص‌های اهداف توسعه پایدار ۲
- جدول ۱-۲: شاخص‌های جمعیتی مرتبط با هدف «پایان دادن به فقر در تمامی اشکال آن و در هر نقطه‌ای» ۷
- جدول ۲-۲: شاخص‌های جمعیتی مرتبط با هدف «پایان دادن به گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی و تغذیه بهتر و ترویج کشاورزی پایدار» ۹
- جدول ۳-۲: شاخص‌های جمعیتی مرتبط با هدف «ایجاد زندگی سالم و ارتقاء رفاه پایدار برای همگان در تمامی سنین» ۱۱
- جدول ۴-۲: شاخص‌های جمعیتی مرتبط با هدف «فراهم‌سازی آموزش فراگیر و با کیفیت مساوی و ترویج فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر برای همگان» ۱۳
- جدول ۵-۲: شاخص‌های جمعیتی مرتبط با هدف «دستیابی به برابری جنسیتی و توانمندسازی تمامی زنان و دختران» ۱۵
- جدول ۶-۲: شاخص‌های جمعیتی مرتبط با هدف «ایجاد دسترسی و مدیریت پایدار آب و بهداشت برای همگان» ۱۷
- جدول ۷-۲: شاخص‌های جمعیتی مرتبط با هدف «ایجاد دسترسی به انرژی‌های پرداخت پذیر، مطمئن، پایدار و نوین برای همگان» ۱۸
- جدول ۸-۲: شاخص‌های جمعیتی مرتبط با هدف «ترویج رشد اقتصادی مداوم، فراگیر و پایدار، اشتغال کامل و مولد و کار شایسته برای همگان» ۲۰
- جدول ۹-۲: شاخص‌های جمعیتی مرتبط با هدف «ایجاد زیر ساخت‌های مقاوم، ارتقای فرآیند صنعتی سازی فراگیر و پایدار و توجه به نوآوری» ۲۲
- جدول ۱۰-۲: شاخص‌های جمعیتی مرتبط با هدف «کاهش نابرابری در داخل و میان کشورها» ۲۳
- جدول ۱۱-۲: شاخص‌های جمعیتی مرتبط با هدف «ایجاد شهرها و شهرک‌های فرگیر، ایمن، تاب‌آور و پایدار» ۲۴
- جدول ۱۲-۲: شاخص‌های جمعیتی مرتبط با هدف «ترویج جوامع فراگیر و صلح‌آمیز با هدف توسعه پایدار، ایجاد دسترسی به عدالت برای همگان و تشکیل نهادهای موثر، پاسخگو و فراگیر در تمامی سطوح» ۲۵
- جدول ۱۳-۲: شاخص‌های جمعیتی مرتبط با هدف «تقویت ابزارهای اجرا و احیاء مشارکت جهانی با هدف توسعه پایدار» ۲۶
- جدول ۱-۳: شاخص‌های تولید نشده جمعیتی اهداف توسعه پایدار، شاخص‌های جایگزین و منبع تولید ۳۸
- جدول ۲-۳: مقادیر شاخص‌های جایگزین با رویکرد بروزرسانی شاخص‌های جمعیتی تولید نشده ۴۲
- جدول ۳-۳: اولویت‌بندی شاخص‌های تولید نشده جمعیتی اهداف توسعه پایدار ۴۴

فهرست شکل‌ها

- شکل ۲-۱: درصد جمعیت زیر خط فقر بین‌المللی در نقاط مختلف جهان در سال‌های ۲۰۰۲ و ۲۰۱۲..... ۶
- شکل ۲-۲: درصد جمعیت زیر خط فقر بین‌المللی در گروه‌های عمده سنی در نقاط مختلف جهان - ۲۰۱۵..... ۶
- شکل ۲-۳: درصد جمعیت دچار سوء‌تغذیه به تفکیک نقاط مختلف جهان ۲۰۱۴-۲۰۱۶..... ۸
- شکل ۲-۴: درصد کودکان زیر ۵ سال با رشد فیزیکی پایین ۲۰۱۴..... ۸
- شکل ۲-۵: درصد کودکان زیر ۵ سال با رشد فیزیکی بالا ۲۰۱۴..... ۹
- شکل ۲-۶: روند تغییرات میزان مرگ‌ومیر مادری، نوزادان و کودکان زیر ۵ سال ۱۹۹۰-۲۰۱۵..... ۱۰
- شکل ۲-۷: توزیع درصدی علل مرگ‌ومیر در جهان ۲۰۱۲..... ۱۱
- شکل ۲-۸: درصد زنان ازدواج کرده زیر ۱۵ سال، ۱۹۹۰، ۲۰۱۵..... ۱۴
- شکل ۲-۹: درصد زنان در کرسی‌های مجلسی ۲۰۱۶..... ۱۴
- شکل ۲-۱۰: درصد جمعیت استفاده‌کننده از منبع آب بهداشتی، ۲۰۰۰، ۲۰۱۵..... ۱۶
- شکل ۲-۱۱: درصد جمعیت استفاده‌کننده از تسهیلات تصفیه فاضلاب بهداشتی، ۲۰۰۰، ۲۰۱۵..... ۱۶
- شکل ۲-۱۲: درصد جمعیت برخوردار از برق، ۲۰۰۰، ۲۰۱۲..... ۱۷
- شکل ۲-۱۳: نسبت جمعیت برخوردار از سوخت و فناوری پاک در پخت و پز، ۲۰۰۰، ۲۰۱۴..... ۱۸
- شکل ۲-۱۴: بهره‌وری نیروی کار (سرانه تولید ناخالص داخلی کارگر) بر اساس قیمت ثابت دلار (هزار دلار)..... ۱۹
- شکل ۲-۱۵: میزان بیکاری به تفکیک جنس در سال ۲۰۱۵..... ۲۰
- شکل ۲-۱۶: انتشار دی‌اکسید کربن (CO₂) به ازای هر واحد ارزش افزوده (کیلوگرم در قیمت ثابت دلار آمریکا ۲۰۱۰)..... ۲۱
- شکل ۲-۱۷: نسبت جمعیت تحت پوشش اینترنت نسل ۳ به تفکیک نقاط شهری و روستایی جهان ۲۰۱۵..... ۲۲
- شکل ۲-۱۸: درصد جمعیت شهرنشین ساکن در زاغه‌ها و سکونت‌گاه‌های غیررسمی..... ۲۳
- شکل ۲-۱۹: متوسط نسبت نرخ مصرف زمین به نرخ رشد جمعیت..... ۲۴

کلیات

۱-۱- مقدمه و طرح موضوع

با بسط و گسترش پارادایم توسعه پایدار^۱ در دهه ۱۹۹۰ موضوع تدوین شاخص‌های توسعه پایدار و سنجش کشورها بر این اساس بیش از گذشته اهمیت پیدا کرد. در همین راستا در فصل چهارم دستور کار ۲۱ بر تدوین و بسط شاخص‌های توسعه پایدار و بهره‌گیری از آن‌ها برای سنجش و اندازه‌گیری سطح توسعه تأکید شده است. پس از تصویب دستور کار ۲۱ در سال ۱۹۹۲، همواره یکی از بزرگ‌ترین چالش‌ها در این خصوص این موضوع بوده است که چگونه می‌توان سیاست‌ها و برنامه‌های کشورهای مختلف را برای دستیابی به توسعه پایدار و پیشرفت آنان به سمت توسعه پایدار اندازه‌گیری کرد.

با پایان یافتن بازه زمانی (۲۰۱۵-۲۰۱۰) اهداف توسعه هزاره^۲ که در گردهمایی سران دولت‌ها در سپتامبر سال ۲۰۰۰ در نیویورک به تصویب رسیده بود، موضوع تدوین شاخص‌های توسعه پایدار در اجلاس ریو ۲۰+ برزیل در سال ۲۰۱۲ مطرح شد و مقرر گردید تا این اهداف جایگزین اهداف توسعه هزاره شوند تا ملاک و معیاری برای ارزیابی فعالیت‌های بشر به‌طور عام و دولت‌ها به‌طور خاص، در خصوص توسعه پایدار در چند دهه آینده شوند. در سندی که در این اجلاس تنظیم شد، بر حکمرانی جهانی، محیط زیست و رویکرد اقتصاد سبز برای دستیابی به توسعه پایدار تأکید ویژه شده است.

در این راستا، رهبران جهان توافق کردند که سال ۲۰۱۵، پایان اهداف توسعه هزاره باشد و اهداف توسعه پایدار جایگزین آن گردد؛ بنابراین، در فاصله اجلاس ریو در سال ۲۰۱۲ تا سال ۲۰۱۵، کشورهای عضو متعهد شدند یک فرآیند بین‌الدولی فراگیر، شفاف و باز را برای تمام ذی‌نفعان در خصوص اهداف توسعه پایدار با رویکرد گسترش و بسط اهداف جهانی توسعه پایدار ایجاد نمایند. حاصل تلاش و مشارکت همه ذی‌نفعان در

¹Sustainable Development Goal

² Millenium Development Goal

سراسر جهان، پس از جلسات و گردهمایی‌های بسیار، سند دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار است که الگوی عمل و فعالیت همه کشورها در تا سال ۲۰۳۰ خواهد بود. این دستور کار، برنامه اقدام مردم، کره زمین و پیشرفت بشری است و در صدد تقویت صلح جهانی در قالب آزادی‌های بیشتر است. در این دستور کار، محورهای «مردم، کره زمین، سعادت بشری، صلح و مشارکت» حوزه‌های اصلی فعالیت در ۱۵ سال آینده خواهند بود. اهداف توسعه پایدار شامل ۱۷ هدف کلان و ۱۶۹ هدف خرد در زمینه توسعه پایدار است که نشان از دامنه وسیع آن و توجه به کلیه ابعاد توسعه پایدار دارد. در جدول ۱-۱ تعداد اهداف خرد و شاخص‌های هر یک از ۱۷ هدف کلان اهداف توسعه پایدار ارائه شده است.

جدول ۱-۱: تعداد اهداف فرعی و شاخص‌های اهداف توسعه پایدار

شماره هدف	اهداف کلان	تعداد اهداف فرعی	تعداد کل شاخص‌ها
اول	پایان دادن به فقر در تمامی اشکال آن و در هر نقطه‌ای	۷	۱۲
دوم	پایان دادن به گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی و تغذیه بهتر و ترویج کشاورزی پایدار	۸	۱۴
سوم	ایجاد زندگی سالم و ارتقاء رفاه پایدار برای همگان و در تمامی سنین	۱۳	۲۵
چهارم	فراهم‌سازی آموزش فراگیر و با کیفیت مساوی و ترویج فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر برای همگان	۱۰	۱۱
پنجم	دستیابی به برابری جنسیتی و توانمندسازی تمامی زنان و دختران	۹	۱۴
ششم	ایجاد دسترسی و مدیریت پایدار آب و بهداشت برای همگان	۸	۱۱
هفتم	ایجاد دسترسی به انرژی‌های پرداخت پذیر، مطمئن، پایدار و نوین برای همگان	۵	۶
هشتم	ترویج رشد اقتصادی مداوم، فراگیر و پایدار، اشتغال کامل و مولد و کار شایسته برای همگان	۱۲	۱۷
نهم	تدارک زیرساخت‌های قابل تجدید همراه با توسعه جامع و پایدار در راستای صنعتی شدن و توسعه نوآوری	۸	۱۲
دهم	کاهش نابرابری در داخل و میان کشورها	۱۰	۱۱
یازدهم	ایجاد شهرها و شهرک‌های فرگیر، ایمن، تاب‌آور و پایدار	۱۰	۱۵
دوازدهم	ایجاد الگوهای تولید و مصرف پایدار	۱۱	۱۳
سیزدهم	اتخاذ اقدامات فوری جهت مقابله با تغییرات اقلیمی و تأثیرات آن	۵	۷
چهاردهم	حفاظت و استفاده پایدار از اقیانوس‌ها، دریاها و منابع دریایی باهدف توسعه پایدار	۱۰	۱۰
پانزدهم	حراست، بازسازی و ترویج استفاده پایدار از اکوسیستم‌های خشکی، مدیریت پایدار جنگل‌ها، مبارزه با بیابان‌زایی و تغییر و متوقف سازی فرآیند تخریب زمین	۱۲	۱۴
شانزدهم	ترویج جوامع فراگیر و صلح‌آمیز با هدف توسعه پایدار، ایجاد دسترسی به عدالت برای همگان و تشکیل نهادهای موثر، پاسخگو و فراگیر در تمامی سطوح	۱۲	۲۱
هفدهم	تقویت ابزارهای اجرا و احیا مشارکت جهانی با هدف توسعه پایدار	۱۹	۲۵
جمع		۱۶۹	۲۳۸

این اهداف که تکمیل شده اهداف توسعه هزاره می‌باشند به دنبال تحقق اهدافی هستند که در اهداف توسعه هزاره عملی نشده‌اند. پیوندهای درونی و ماهیت یکپارچه اهداف توسعه پایدار از اهمیت بسیار بالایی در تحقق این دستور کار جدید برخوردار است.

یکی از مهم‌ترین مواردی که در زمینه برنامه‌ریزی و تنظیم اهداف سطح کلان همچون اهداف توسعه پایدار مورد توجه قرار می‌گیرد، در نظر گرفتن شاخص‌های چند بعدی با اعتبار و روایی بالا به منظور ارزیابی میزان تحقق این اهداف است، به عبارت دیگر، ارزیابی دقیق میزان تحقق اهداف تعیین شده، به سیاست‌گذاران و

برنامه‌ریزان کمک شایان توجهی در رابطه با موانع تحقق اهداف کرده و زمینه را برای اقدامات مداخله‌ای همچون بازنگری در اهداف فراهم می‌سازد. در این راستا، وجود شکاف‌های اطلاعاتی و آماری به دلایلی همچون عدم تولید اطلاعات، عدم دسترسی به اطلاعات به روز، طولانی بودن دوره زمانی تولید اطلاعات و همچنین عدم توجه کافی به زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، زیست‌محیطی و اقتصادی هر کشور در تنظیم شاخص‌ها، از مهم‌ترین چالش‌های مرتبط با شاخص‌های ارزیابی اهداف توسعه پایدار است. از این‌رو شناسایی شکاف‌های اطلاعاتی و داده‌ای، برآورد این شاخص‌ها و همچنین بومی‌سازی شاخص‌ها با هدف ارزیابی همه‌جانبه اهداف تعیین شده ضروری است.

در این راستا شاخص‌هایی که به‌طور مستقیم و غیرمستقیم رابطه تعداد و ترکیب جمعیت و تحولات جمعیت‌شناختی را با اهداف توسعه پایدار نشان می‌دهد، می‌تواند در سیاست‌گذاری برای تحقق هرچه بیشتر اهداف، نقش تعیین‌کننده‌ای داشته باشد.

۱-۲- اهمیت و ضرورت اجرای طرح

جمعیت و تحولات جمعیتی به سبب قرار گرفتن در کانون برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های اجتماعی-اقتصادی، همواره مورد توجه سیاست‌گذاران و به‌خصوص اندیشمندان حوزه علوم اجتماعی قرار داشته به طوری-که می‌توان گفت ارتباط تنگاتنگی بین اهداف توسعه پایدار و تحولات جمعیتی وجود دارد. شاید به همین دلیل است که برخی از اندیشمندان، تحقق اهداف توسعه پایدار را در گرو همسازی تحولات جمعیتی با این اهداف تلقی می‌کنند؛ بنابراین، شناسایی شاخص‌های جمعیتی اهداف توسعه پایدار، و برنامه ریزی در جهت تحقق آنها در دستیابی و تحقق اهداف توسعه پایدار کمک زیادی به برنامه‌ریزان می‌نماید.

استفاده از شاخص‌ها و اصولی که پیامدهای سیاست‌ها و برنامه‌های یک کشور در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی و سایر حوزه‌ها را به صورت کمی و کیفی ارائه دهد، به‌عنوان یکی از مسائل اساسی و مهم‌ترین دغدغه‌های برنامه ریزان، سیاست‌مداران و پژوهشگران بوده است. این مهم در رابطه با شاخص‌های جمعیتی اهداف توسعه پایدار نیز صدق می‌کند. به بیان دیگر، معرفی شاخص‌های جمعیتی که از اعتبار و روایی بالایی برخوردار باشد و بتواند به صورت دقیق و موشکافانه ابعاد جمعیتی توسعه پایدار را مشخص نماید ضروری است. از سوی دیگر شناسایی شکاف‌های اطلاعاتی این شاخص‌ها به سبب پیشگیری از ایجاد اختلال در شناخت دقیق ابعاد جمعیتی اهداف توسعه پایدار از اهمیت بالایی برخوردار است. اگرچه سیاست‌گذاران تنها برآورد نهایی شاخص‌ها و تفاوت مقادیر این شاخص‌ها را در مقایسه‌های تطبیقی به کار می‌برند اما شناسایی شکاف‌ها و موانع تولید آمار مرتبط با هر شاخص در فرآیند تولید اطلاعات، موضوعی است که بایستی در کانون توجه قرار گیرد. چرا که این امر در ارزیابی واقع‌بینانه میزان تحقق اهداف با تکیه بر شاخص‌های مذکور امری گریزناپذیر است.

۱-۳- اهداف پژوهش

هدف اصلی:

هدف اصلی این پژوهش مطالعه روش‌شناختی شاخص‌های جمعیتی اهداف توسعه پایدار است. در این راستا پس از بروزرسانی شاخص‌های اهداف توسعه پایدار، شاخص‌های جایگزین و اولویت‌های تولید شاخص‌های جمعیتی تولید نشده اهداف توسعه پایدار مورد بررسی قرار گرفته است.

اهداف جزئی این پژوهش عبارت‌اند از:

- مروری بر اهداف توسعه پایدار و شاخص‌های جمعیتی هر یک از اهداف توسعه پایدار
- معرفی شاخص‌های جایگزین اهداف توسعه پایدار و بررسی شاخص‌ها به لحاظ عنوان شاخص، متولی تولید و ارائه اطلاعات
- اولویت‌بندی شاخص‌های جمعیتی تولید نشده اهداف توسعه پایدار

۱-۴- روش پژوهش

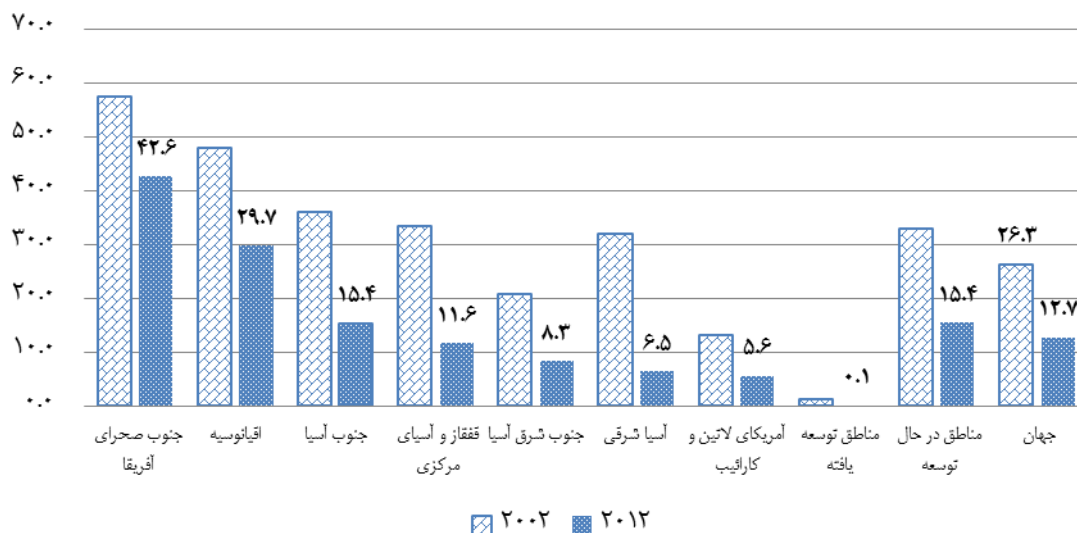
این مطالعه در سه مرحله کلی انجام شده است. در مرحله اول پس از مرور اهداف توسعه پایدار و شاخص‌های جمعیتی آن، شاخص‌های جمعیتی تولید شده با مقادیر جدید و تفکیک‌های بیشتر بروز رسانی می‌شود. در مرحله دوم، با تکیه بر نظر کارشناسی کمیته‌های تخصصی، برای شاخص‌های جمعیتی تولید نشده شاخص‌های جایگزین ارائه می‌شود. در مرحله پایانی نیز به منظور تولید آمار و اطلاعات شاخص‌های جمعیتی تولید نشده اهداف توسعه پایدار، شاخص‌های تولید نشده اولویت‌بندی می‌شود.

اهداف توسعه پایدار، شاخص‌های جمعیتی و بروزرسانی شاخص‌ها

این فصل از چند بخش محتوایی تشکیل شده است. ۱- معرفی اهداف توسعه پایدار و تشریح ضرورت تنظیم و تعیین این اهداف بر اساس شاخص‌های موجود در بین کشورهای جهان. ۲- معرفی شاخص‌های جمعیتی مرتبط با هر کدام از اهداف با تکیه بر الگوی معرفی شاخص‌های جمعیتی ارائه شده در فصل اول. ۳- معرفی شاخص‌هایی که پتانسیل ارائه وضعیت کشور ایران در رابطه با سود جمعیتی را دارد. در این مورد سعی بر این بوده است تا شاخص‌های اهداف توسعه پایدار که از ظرفیت حداقلی برای به تصویر کشاندن وضعیت کشور از نظر سود جمعیتی را داشته است، انتخاب شوند.

۱-۲- هدف اول: پایان دادن به فقر در تمامی اشکال آن و در هر نقطه‌ای

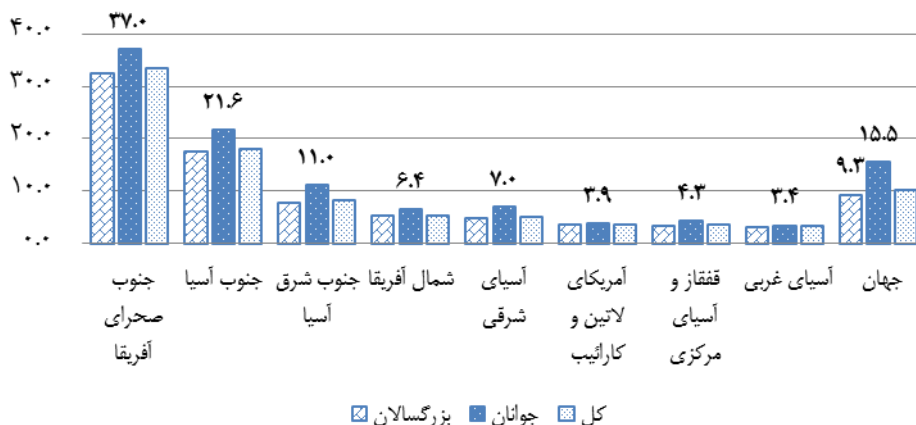
با امضای سند توسعه پایدار، دولت‌ها متعهد شدند که تا سال ۲۰۳۰ به فقر در تمام اشکال، به‌ویژه شکل مفرط و شدید آن پایان دهند. دولت‌ها تصمیم گرفتند که همه افراد جامعه، بایستی از استانداردهای اساسی زندگی بهره‌مند گردند. برخورداری از حمایت اجتماعی در برابر آسیب‌پذیری از خطرات طبیعی و همچنین بهره‌مندی از خدمات اساسی افراد فقیر و آسیب‌پذیر، مهم‌ترین آرمان در تعیین این هدف است. اگرچه فقر در دهه کنونی به نصف کاهش پیدا کرده است، اما حدود ۱۲/۵ درصد مردم جهان در فقر شدید به سر می‌برند. نتایج مندرج در شکل ۱-۲ نشان می‌دهد که درصد جمعیت زیر خط فقر بین‌المللی (۱/۹ دلار در روز در سال ۲۰۱۱) در جهان از ۲۶ درصد در سال ۲۰۰۲ به حدود ۱۳ درصد در سال ۲۰۱۲ کاهش یافته است. با این وجود توزیع فقر و همچنین روند کاهشی آن در نقاط مختلف جهان یکنواخت نبوده است. به‌طوریکه درصد کاهش در مناطق جنوب صحرای آفریقا و اقیانوسیه کمتر بوده و در مقابل در مناطق آسیای شرقی بیشتر بوده است.

شکل ۲-۱: درصد جمعیت زیر خط فقر بین‌المللی در نقاط مختلف جهان در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۲۲

منبع: سازمان ملل متحد، گزارش اهداف توسعه پایدار

در بین شاغلین با درآمد پایین زیر خط فقر بین‌المللی، سهم جوانان (۲۴-۱۵ سال) از سایر افراد جامعه بالاتر است. به طوری که آمار و ارقام شکل ۲-۲ نشان می‌دهد که سهم جوانان در بین شاغلین با درآمد پایین زیر خط فقر بین‌المللی در سطح جهان حدود ۶ درصد بالاتر بقیه افراد است. نکته جالب توجه این است که در کشورهای جنوب صحرائی آفریقا حدود یک سوم جمعیت شاغل در فقر شدید به سر می‌برند یعنی جمعیت شاغل با وجود دارا بودن شغل، همچنان با فقر شدید مواجه هستند. این وضعیت اگرچه در کشورهای آسیای شرقی و شمال آفریقا با بحران جدی مواجه نبوده کمی پایین‌تر و از سطح جهانی است، ولی در کشورهای جنوب آسیا و جنوب صحرائی آفریقا مساله جدی است و نیاز به توجه فوری دارد. بنابراین به نظر می‌رسد علی‌رغم بهبود شاخص‌های مرتبط با فقر و کاهش تعداد فقرا در فاصله سال‌های ۲۰۱۵-۲۰۰۰ در خلال اهداف توسعه هزاره؛ هنوز افراد و کشورهای زیادی از فقر مطلق رنج می‌برند. لذا یکی از اهداف اصلی سند توسعه پایدار پایان دادن به فقر در تمام ابعاد و اشکال آن تا سال ۲۰۳۰ می‌باشد که نیازمند توجه جدی دولت‌ها در این زمینه است.

شکل ۲-۲: درصد جمعیت زیر خط فقر بین‌المللی در گروه‌های عمده سنی در نقاط مختلف جهان - ۲۰۱۵

منبع: سازمان ملل متحد، گزارش اهداف توسعه پایدار

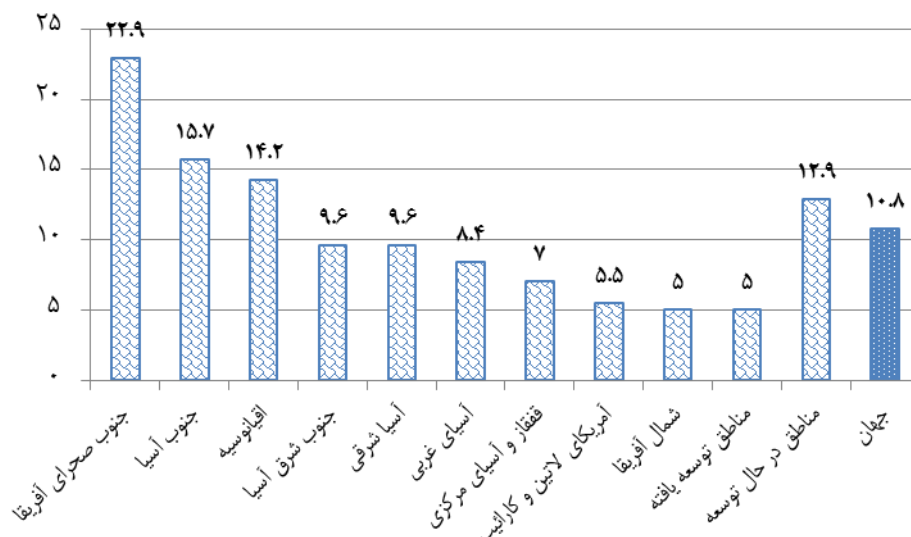
جدول ۱-۲ شاخص‌های جمعیتی مرتبط با هدف اول توسعه پایدار را نشان می‌دهد. در مجموع از کل شاخص‌های مرتبط با هدف اول توسعه پایدار، بر اساس ملاکی که برای انتخاب شاخص‌های جمعیتی در فصل ۱ بیان شد ۷ شاخص به عنوان شاخص‌های جمعیتی تعیین شده‌اند.

جدول ۱-۲: شاخص‌های جمعیتی مرتبط با هدف «پایان دادن به فقر در تمامی اشکال آن و در هر نقطه‌ای»

ردیف	عنوان شاخص
۱	نسبت جمعیت زیر خط بین‌المللی فقر بر اساس جنس، سن، وضعیت اشتغال و موقعیت جغرافیایی (شهری یا روستایی)
۲۲	نسبت جمعیت زیر خط ملی فقر بر اساس جنس و سن
۳	نسبت مردان، زنان و کودکانی که در فقر زندگی می‌کنند در تمامی ابعاد آن و بر اساس تعاریف ملی
۴	نسبت جمعیت تحت پوشش نظام‌ها، سازمان‌های حمایت اجتماعی بر اساس جنس، ضمن متمایز ساختن کودکان، افراد فاقد شغل، سالمندان، معلولان، زنان باردار، نوزادان، قربانیان صدمات شغلی، فقرا و افراد آسیب‌پذیر
۵	نسبت جمعیت خانوارها بر اساس دسترسی آن‌ها به خدمات اولیه
۶	نسبت کل جمعیت بزرگسال دارای حق تملک بر اراضی با اسناد رسمی
۷	تعداد مرگ‌ومیرها، مفقودین و افراد متأثر از بحران‌ها در هر ۱۰۰۰۰۰ نفر

۲-۲- هدف دوم: پایان دادن به گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی و تغذیه بهتر و ترویج کشاورزی پایدار

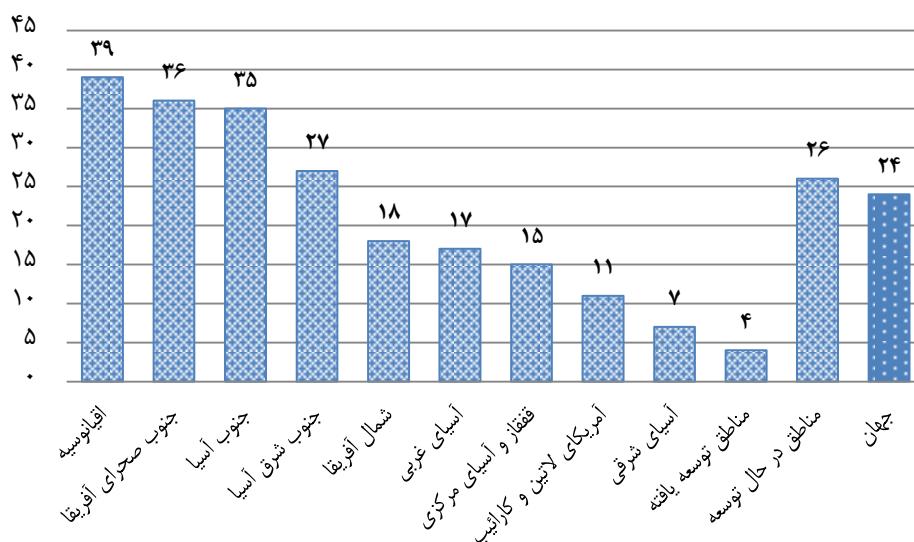
هدف دوم اهداف توسعه پایدار، دستیابی به امنیت غذایی پایدار از طریق توسعه زیرساخت‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مرتبط با تغذیه و کشاورزی پایدار است. به عبارتی، حصول اطمینان از دسترسی هر فرد به تغذیه کافی و با کیفیت، با هدف دسترسی به زندگی سالم، مهم‌ترین هدف این آرمان است. تحقق این هدف نیازمند توسعه گسترده و پایدار زیرساخت‌های کشاورزی جهت دسترسی بهتر غذا و امنیت غذایی مطلوب است. شکل ۲-۳ نشان می‌دهد که حدود ۱۱ درصد کل جمعیت جهان دچار سوءتغذیه هستند. از این حیث وضعیت کشورهای توسعه یافته و شمال آفریقا در مقایسه با سایر مناطق بهتر است. به طوری که تنها ۵ درصد از افراد در این مناطق دچار سوءتغذیه هستند. در مقابل ۲۳ درصد جمعیت کشورهای جنوب صحرای آفریقا با سوءتغذیه دست به گریبانند. کشورهای جنوب آسیا و اقیانوسیه به ترتیب با ۱۵/۷ و ۱۴/۲ درصد در رتبه بعدی قرار دارند.

شکل ۲-۳: درصد جمعیت دچار سوءتغذیه به تفکیک نقاط مختلف جهان ۲۰۱۴-۲۰۱۶

منبع: سازمان ملل متحد، گزارش اهداف توسعه پایدار

شکل ۲-۴ نشان می‌دهد که ۲۴ درصد کودکان زیر ۵ سال در جهان از رشد فیزیکی طبیعی برخوردار نبوده و به لحاظ رشد فیزیکی دچار مشکل می‌باشند. این مساله در مورد کشورهای منطقه اقیانوسیه، جنوب صحرائی آفریقا و جنوب آسیا حادتر بوده به طوری که حدود یک‌سوم کودکان زیر ۵ سال در این کشورها دچار مشکل رشد فیزیکی می‌باشند. در مقابل، کودکان زیر ۵ سال در کشورهای توسعه یافته با ۴ درصد، کمترین درصد کودکان دچار مشکل رشد فیزیکی را دارا هستند.

شکل ۲-۴: درصد کودکان زیر ۵ سال با رشد فیزیکی پایین ۲۰۱۴

منبع: سازمان ملل متحد، گزارش اهداف توسعه پایدار

از طرف دیگر، حدود ۶/۱ درصد از کودکان زیر ۵ سال در جهان دچار اضافه وزن هستند (شکل ۲-۵). توزیع منطقه‌ای این متغیر نشان می‌دهد که کشورهای شمال آفریقا و آسیای مرکزی و قفقاز، دارای بیشترین جمعیت کودکان زیر ۵ سال با مشکل اضافه وزن می‌باشند. بالا بودن این درصد در بین کشورهای توسعه یافته